

Shahid Bahonar
University of Kerman

Examining the Sense of Patriotism in Persian Poetry and Literature; A Meta-Synthesis Qualitative Study

Kiyumars Moladoost¹, Masume Shirzad Markavi², Yahya Hosseinai³

Abstract

1. Introduction

Literature has the ability to reflect political, social and cultural thoughts and events of any society (Moosaabadi & colleagues, 2017: 88). One of the characteristics of literature is its activism against various events of human societies (Hasani bagheri & colleagues, 2022: 88). Iranian culture, especially Iranian poetry, has long been a means of expressing love for the homeland and a song for liberation from the yoke of foreigners and aggressors. The glory and greatness of Iran's history and the knowledge of epic and heroic legends among people have played a big role in the patriotism of Iranians. Patriotic poems not only reflect their time, but also excite people and awaken them to defend their motherland and its main elements since language, history, nature, and culture have played a major role (Zabihniya & Najafi: 2019). The word "homeland" has been used in Persian literature in various meanings, and from the 3rd century of the Hijri until today, it is seen in the poems of most Persian-language poets. In the Khorasani style, homeland has more of an ethnic and racial

---

1. * Article history:

Received 6 September 2022

Received in revised form 27 October 2023

Journal of Resistance Literature

Year 15, No. 28, spring and summer 2023

Accepted 08 April 2023

Published online: 14 December 2023

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

© The Author(s).

1. MA in Cultural Affairs Management, Islamic Azad University of Tehran, Central Branch, Iran. mail: k.moladoost@gmail.com

2. MA in Ancient Cultures and Languages, Allameh Tabatabaee University of Tehran, Iran. Email: masumeshirzad@yahoo.com

3. Assistant Professor; Imam Ali Military University. Email: hosseinai@iamu.ac.ir

meaning, and Ferdowsi's *Shahnameh* is a proof of this claim. In the Iraqi style, homeland has a mystical meaning; it is used in the meaning of the world above and the world of the kingdom, and in the Indian style, this word, in addition to meanings such as birthplace, city, higher world, etc. has also been used in the meaning of beloved or the place where beloved lives (Nadalizade & Rahimi, 2020: 54). Patriotism is one of the key concepts that was considered by poets in different periods of Persian poetry. The purpose of this study is to investigate the sense of patriotism in Persian poetry and literature using meta-composite technique.

2. Methodology

The current study is an applied research with a qualitative method of a systematic review and a meta-composite technique. The statistical population of the present study includes researches with the keyword "patriotism" in the titles of their articles from 2009 to 2022. 20 articles were finally approved.

3. Discussion

The findings showed that 142 codes were obtained in the first stage of coding and these codes included 13 components; national identity, nationalism, patriotism, foresight, unity and solidarity, freedom, justice, struggle, struggle and perseverance, struggle against tyranny, struggle against colonialism, peace and friendship and awakening of the people. They were also categorized into 6 dimensions (nationalism, consolidation, democracy, struggle and endurance, pacifism and insight). Nationalism is the most frequent with 37, and libertarianism with 18 and fighting tyranny with 17 are in the next ranks. Iran's historical experiences explain the reasons for this frequency of repetition. Iranians have always sought to preserve the land and have always tried to establish the territorial integrity of Iran with a sense of freedom and struggle against tyranny.

4. Conclusion

Patriotism is a part of national identity, which becomes more prominent in the poetry of some poets, especially when there is a fear of foreign aggression. Poets have paid attention to homeland and patriotism in all historical periods (Hejazi & Rahimi, 2011). There have always been poets who have worked for the pride and liberation

of the country and have put their poetry in the service of the country (Hemat Khah et al, 2018). One of the most attractive themes in the literature of the constitutional era, which occupied the mind and language of the speakers of that era, is the concept of freedom and patriotism, issues that the poets had not paid attention to before, and even if they had talked about freedom and patriotism, they had a goal other than the concepts and goals of the poets of the contemporary era. (Kooshan et al, 2019) In the period of Constitutionalism, with the emergence of poets such as Adib-ul-Mamalek Farahani, Syed Ashraf Qazvini, Arif Qazvini and Malek-al-Shoara Bahar, nationalism and love for the homeland was once again revived in poetry (Hejazi & Rahimi, 2011). In addition to new themes such as national, patriotic, critical, political and social issues, the poetic works of Constitutionalism are often about the life of the deprived in the society and sympathy for the oppressed and the call for reform and improvement in the society. (Hoseini Kazerooni, 2010; Tvakoli Mohamadi, 2016) Love for the land and preservation of common values, which are manifestations of patriotism, can be seen in the works of every people and nation. (Soleymani, 2023) Patriotism has a special effect in Persian poetry, and whenever the homeland has been attacked by foreigners, poets have taken to the pen and written eloquent poems and verses describing it. Poets in different periods have been influenced by the political, social and cultural developments of their period (Sharifpour&Torabi, 2015). The literature of any nation is influenced by its society and culture, and literary works reflect the events that occur in a society in each period. The poem is like a mirror that informs the audience about various events of the poet's time; therefore, poems and literary works can be used to learn about many events and social developments. Poets have always tried to use value concepts in their poems; among other things, the feeling of belonging and the importance of homeland in the poets' works clearly follow this rule. The present study examines patriotism as a significant and valuable concept in Persian literature. The keyword of "patriotism" in the 20 studied articles includes "patriotism" (5%), "love of homeland" (60%), "praising motherland" (10%) and "love of motherland" (25%). Patriotism includes important aspects such as nationalism, consolidation, democracy, struggle and perseverance, pacifism and insight. A nation that has the necessary

insight and strives to fight for the homeland, can always be stable and lasting in human history.

Keywords: Patriotism, Nationalism, Homeland, Persian poetry and literature

References [in Persian]:

- Hasani Bagheri, M. Hoseyn Khani, H. Kharazmi, H. (2022). *"Investigating the components of sustainable literature in the works of Mirza Agha Khan Kermani (literary commitment, patriotism, anti-authoritarianism)"*, *Resistance literature*. Volume 14, Number 27, pp. 79-120.
- Hejazi, B. Rahimi, F. (2011). *"Patriotism in the poems of the Third Brotherhood and Ilya Abumadhi"*, *Comparative literature*. Volume 3, Number 5, pp. 73-100.
- Hemat Khah, R. Bastan, P. Hemati, F. (2018). *"Effects of patriotism in the poetry of contemporary poets with an emphasis on the works of Qaisar Aminpour, Salman Herati and Tahereh Safarzadeh"*, the third national conference on language, literature and recognition of famous people. Torbet Heydari: Payam Noor University, Torbet Heydari center.
- Hoseini Kazerooni, S. (2010). *"The style and context of constitutional poetry, Hosseini Kazroni Seyed Ahmad. Style and style of constitutional poetry"*, *Educational and lyrical research of Persian language and literature*. Volume 2, Number 4, pp. 115-136.
- Kooshan, A. Chehre Barghi, R. Amani Astmal, R. (2019). *"Analysis of the concept of freedom and patriotism in the poems of Aref Qazvini and Abulqasem Lahouti"*, *studies of lyrical language and literature*. Volume 9, No. 32, pp. 73-65.
- Mosaabadi, R. Norooz, M. Fakhre Eslam, B. (2017). *"Reflection of patriotism in the poetry of Sidashrafuddin Hosseini in the constitutional era"*, *studies of language and lyrical literature*. Volume 7, No. 25, pp. 87-98.
- Nadalizadeh, M. Rahimi, H. (2020). *"Investigation of the concepts of patriotism and resistance in Khalilullah Khalili's Diwan"*, *holy defense literature*. Volume 4, Number 6, pp. 53-68.

- Sharifpour, E. Torabi, A. (2015). "*Patriotism in the poem of holy defense*", Journal of sustainability literature. The seventh year, number 13, pp. 183-159.
- Soleymani, F. (2023). "*Investigation of the level of conceptualization of the works of contemporary poets in Persian books of the elementary period (children's literature) in the field of patriotism*", Studies in psychology and educational sciences (Nagareh Institute of Higher Education). Volume 5, No. 46, pp. 234-225.
- Tvakoli Mohamadi, M. (2016). *The principles of sustainable literature (patriotism and defense of the homeland) in constitutional poetry*, Contemporary Persian Literature Conference: Iranshahr.
- Zabihniya, A. Najafi, A. (2019). "*The role of the literary press in promoting patriotism; (with emphasis on the Peshawar writer's Qaiser Nameh)*", News science Volume 8, No. 29, pp. 74-60.

بررسی حس وطن‌پرستی در شعر و ادب فارسی؛ مطالعه کیفی فراترکیب*

کیومرث مولادوست^۱، معصومه شیرزاد مرکاوی^۲، یحیی حسینی^۳

چکیده

وطن‌پرستی یکی از مفاهیم کلیدی است که در ادوار مختلف شعر فارسی مورد توجه شاعران قرار دارد. هدف این مطالعه، بررسی حس وطن‌پرستی در شعر و ادب فارسی با استفاده از تکنیک فراترکیب است. مطالعه حاضر از نوع تحقیقات کاربردی است که با روش کیفی از نوع مرور نظام‌مند و با تکنیک فراترکیب انجام شده است. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل پژوهش‌های انجام‌شده با کلیدواژه‌های «وطن‌دوستی»، «وطن‌پرستی»، «میهن‌دوستی» و «میهن‌پرستی» طی سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۴۰۲ است که ۲۰ مقاله مورد تایید نهایی قرار گرفت.

تعداد ۱۴۲ کد در مرحله اول کدگذاری به‌دست آمد. این کدها در ۱۳ مؤلفه شامل؛ هویت ملی، ملی‌گرایی، وطن‌دوستی، آینده‌نگری، اتحاد و همبستگی، آزادی‌خواهی، عدالت‌خواهی، مبارزه‌جویی، مبارزه و استقامت، مبارزه با استبداد، مبارزه با استعمار، صلح و دوستی و بیداری مردم و همچنین در ۶ بعد (ملی‌گرایی، تحکیم، مردم‌سالاری، مبارزه و استقامت‌طلبی، صلح‌طلبی و بصیرت) دسته‌بندی شدند. یافته‌های تحقیق نشان داد، ملی‌گرایی با ۳۷ فراوانی بیشترین و آزادی‌خواهی با ۱۸ و مبارزه با استبداد با ۱۷ فراوانی در رتبه‌های بعدی قرار دارد. تجربه‌های تاریخی ایران دلایل این اندازه از فراوانی تکرار را تبیین می‌کند. ایرانیان همواره به‌دنبال نگهداشت

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲-۰۷-۲۳ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲-۰۸-۰۵ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۲-۰۸-۰۹

تشریح ادبیات بیداری، دوره ۱۵، شماره ۲۸، بهار و تابستان ۱۴۰۲، صص ۲۷۵-۳۰۶
DOI: 10.22103/jrl.2023.22143.2900

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

حق مؤلف © نویسندگان

^۱ - کارشناس ارشد مدیریت امور فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی، تهران مرکزی، ایران. (نویسنده مسئول)

k.moladoost@gmail.com

^۲ - کارشناس ارشد فرهنگ و زبان‌های باستان دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. masumeshirzad@yahoo.com

^۳ - استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه افسری امام علی (ع). hosseinai@iamu.ac.ir

سرزمین بوده و همواره سعی کرده‌اند تا با حس آزادی‌خواهی و مبارزه با استبداد، تمامیت ارضی کشور ایران را تثبیت کنند.

واژه‌های کلیدی: وطن‌دوستی، وطن‌پرستی، میهن‌دوستی، میهن‌پرستی، ملی‌گرایی، وطن، شعر و ادب فارسی.

۱. مقدمه

ادبیات، قابلیت انعکاس تفکرات و رویدادهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی هر جامعه‌ای را دارد (موسی‌آبادی همکاران، ۱۳۹۶: ۸۸). یکی از ویژگی‌های ادبیات، کنشگری آن در مقابل رویدادهای گوناگون جوامع بشری است (حسینی‌باقری شریف‌آباد و همکاران، ۱۴۰۱: ۸۸). فرهنگ ایرانی به‌ویژه شعر ایرانی از دیرباز وسیله‌ای برای بیان عشق به وطن و سرودی برای رهایی از یوغ بیگانگان و متجاوزان بوده است. شکوه و عظمت تاریخ ایران و آگاهی‌هایی که از اسطوره‌های حماسی و پهلوانی در بین مردم به‌جامانده، نقش بزرگی در میهن‌دوستی ایرانی‌ها داشته است. اشعار میهن‌دوستی، نه تنها انعکاس‌دهنده روزگار خویش بوده، بلکه برای تهییج مردم و بیداری آن‌ها برای دفاع از میهن و عناصر اصلی آن؛ همچون زبان، تاریخ، گذشته، طبیعت و فرهنگ نقش عمده‌ای داشته است (ذبیح‌نیا عمران و نجفی، ۱۳۹۸).

وطن و وطن‌دوستی یکی از عمده‌ترین موضوعات عاطفی است که به‌طور گسترده در شعر و ادب فارسی مطرح شده است. ادبیات فارسی، که به‌سان آینه‌ای عواطف مردم ایران را در طول حیات خود منعکس کرده، از مفهوم وطن هم جلوه‌های گوناگونی را ثبت کرده است (شریف‌پور و ترابی، ۱۳۹۴: ۱۶۰).

وطن‌پرستی یکی از مضامینی است که همواره در تمامی ادوار شعر فارسی مورد توجه شاعران قرار گرفته است؛ این مضمون ریشه در ذات انسان نیز دارد و وطن‌دوستی احساس مشترک نوع بشر است (قجری و فاتحی‌نژاد، ۱۴۰۱: ۹۱). ذهن شاعران همواره به وطن‌دوستی مشغول بوده و احساسات آنان را در سرایش اشعار وطنی برانگیخته است (سلیمانی، ۱۴۰۲: ۲۲۸). وطن، زادگاه و مکانی برای حفظ مال، ناموس، عزت و شرف

انسان است و به همین جهت یکی از نشانه‌های خردمندان، دلدادگی به وطن است. عشق به وطن مهم‌ترین مبین و مظهر وابستگی انسان به وطنش محسوب می‌شود (غافلی، ۱۳۹۹: ۴۴).

واژه وطن در ادبیات فارسی در معانی گوناگون به کار رفته است و از قرن سوم هجری تا امروز، در اشعار بیشتر شاعران فارسی‌زبان دیده می‌شود. در سبک خراسانی، وطن بیشتر مفهومی قومی و نژادی دارد که شاهنامه فردوسی گواهی بر این مدعاست. در سبک عراقی، وطن مفهومی عرفانی به خود گرفته و در معنای عالم بالا و عالم ملکوت به کار رفته است؛ در سبک هندی نیز این واژه علاوه بر معانی مانند؛ زادگاه، شهر، عالم بالا و غیره در معنی معشوق یا جایی که معشوق در آن زندگی می‌کند نیز کاربرد داشته است (نادعلی‌زاده و رحیمی، ۱۳۹۹: ۵۴).

گر دل نبود کجا وطن سازد عشق   ور عشق نباشد به چه کار آید دل

(ابوسعید ابوالخیر، ۱۳۹۴: ۴۰۳)

شفیعی کدکنی، (۱۳۸۹: ۳۶) معتقد است، وطن دوستی یکی از اصلی‌ترین درون‌مایه‌های اشعار شاعران متعهد و وطن‌پرست را تشکیل می‌دهد؛ افرادی که از هنر شاعری خود به‌عنوان وسیله‌ای در راستای بهبود شرایط سیاسی و اجتماعی میهن بهره برده و تمام تلاش خود را در این زمینه برای رسیدن به این هدف به کار بسته‌اند (پرمه و جعفری، ۱۳۹۴: ۵۲). آنچه در این تحقیق حائز اهمیت است، این مطلب و پرسش است که پژوهشگران ایرانی در بحث وطن دوستی به چه مؤلفه‌ها و شاخص‌های رسیده‌اند و این یافته‌ها تحت تأثیر چه تفکراتی بوده است؟

۱-۱- بیان مسئله

بسیاری از پژوهشگران، مفاهیم دینی و مذهبی را با وطن‌پرستی یا وطن دوستی هم‌راستا دانسته‌اند؛ این درحالی‌است که پذیرش واژه پرستش برای غیرخدا شرک است و این یک تناقض معنایی است. وطن از منظر جغرافیا نمی‌تواند مورد پذیرش دین باشد و ارتباط این مفاهیم باهم تناقض نوشتاری و افکاری پژوهشگران دارد. در دین، آرمان‌ها برای بشریت

لحاظ می‌شوند ولی در وطن‌پرستی بر اساس جغرافیا، آرمان‌ها در محدودهٔ یک ملت مدنظر قرار می‌گیرد. آرمان‌های ملی با آرمان‌های بشری برابر نیست. جوامع سنتی احساسات وطن‌دوستی بسیار شدیدتری دارند و این احساسات به وطن‌پرستی تبدیل می‌شود. این پرستش به معنی عبادت روزانه یا شریک قائل شدن برای آفرینندهٔ جهان نیست، بلکه این پرستش بیان‌کنندهٔ این است که احساسات بسیار قوی بین مردم و وطن ایجاد شده است. در جوامع مدرن، احساسات وطن‌دوستی همانند سایر پدیده‌ها متفاوت است. قطعاً چگونگی بروز آن نیز تفاوت دارد. قراردادهای اجتماعی، هنجارها و حقوق‌گیرنده جوامع مدرن با سنتی فرق می‌کند. مشارکت مردم برای نگهداری و پاسداری از وطن در جوامع سنتی بسیار قوی است، و جزء وظایف شهروندی محسوب می‌شود. این وظیفه در دین نیز زمانی که وطن بخشی از جغرافیای دینی باشد مورد تأیید است و جنبهٔ الهی و الوهیت دارد. علاوه بر نهاد دین، در جوامع مدرن نیز، نهاد آموزش و پرورش حس خدمتگزاری به مهین و وطن‌دوستی را ترویج می‌کند. نهادهای ورزش، رادیو و تلویزیون، نهادهای اقتصادی و اجتماعی و غیره هم در این مسیر تلاش می‌کنند تا با استفاده از الگوهای سنتی، حس وطن‌دوستی و خدمت به مهین را در آحاد جامعه تقویت و الگوسازی کنند.

واکاوی تحقیقات انجام‌شده در یک حوزه می‌تواند، قوت‌ها و ضعف‌های سایر پژوهش‌ها را مشخص کند. استفاده از شیوه‌های تحقیقاتی کیفی این امکان را فراهم می‌سازد تا نگرش و الگویی جدید پیش پای پژوهشگران ترسیم شود.

۱-۲- پیشینهٔ پژوهش

بررسی پژوهش‌های انجام‌شده در این حوزه، نشان می‌دهد که پژوهشگران فقط به شاعران ایرانی توجه نکرده‌اند، بلکه به شعر شاعران عرب‌زبان، پاکستانی، افغانستانی و غیره نیز پرداخته‌اند. برخی دیگر از پژوهشگران مطالعات تطبیقی بین اشعار شاعران خارجی با شاعران ایرانی توجه کرده‌اند. در این پژوهش، شاعران ایرانی بررسی شده است. برخی از تحقیقات انجام‌شده در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. پیشینه پژوهش‌های انجام‌شده

کشور	عنوان پژوهش	سال	پژوهشگر(ان)
ایران و لبنان	وطن دوستی در سروده‌های اخوان ثالث و ایلیا ابوماضی	۱۳۹۰	حجازی و رحیمی
ایران و عراق	میهن دوستی در شعر ملک‌الشعرای بهار و جمیل صدقی زهاوی	۱۳۹۰	مسبوق و همکاران
سوریه و ایران	اندیشه‌های وطن دوستی، صلح و جنگ در اشعار دو شاعر مقاومت؛ نزار قبّانی و قیصر امین پور	۱۳۹۶	نظری چروده و خوشنودی
ایران و لبنان	مقایسه تطبیقی میهن دوستی در اشعار فرخی یزدی و بشاره الخوری	۱۳۹۷	اکبری رکن آباد و همکاران
مصر	بررسی جلوه‌های میهن دوستی و دعوت به همبستگی در اشعار هشام الجیح	۱۳۹۹	غافلی
افغانستان	بررسی مفاهیم وطن دوستی و مقاومت در دیوان خلیل‌الله خلیلی	۱۳۹۹	نادعلی زاده و رحیمی
پاکستان و لبنان	بررسی تطبیقی وطن دوستی در اشعار اقبال لاهوری و خلیل مطران	۱۳۹۹	کرد و کرد
مصر	تحلیل میهن دوستی و آزادی خواهی در اشعار احمد محرم	۱۴۰۱	حسن نژاد
سوریه و مصر	بررسی تطبیقی جلوه‌های میهن دوستی در سروده‌های خیرالدین زرکلی و احمد شوقی	۱۴۰۱	فجری و فاتحی نژاد

مطالعه حاضر به پژوهش‌هایی توجه دارد که به شاعران ایرانی پرداخته‌اند. این تحقیقات در جدول ۴ آمده است.

۱-۳-اهداف و پرسش

وطن موضوعی بسیار مهم در جوامع مختلف است. این موضوع در ادبیات فارسی هم مورد توجه شعرای پارسی‌زبان و وطن دوست قرار داشته و دارد. آموزه‌های مختلف بشری باعث شده است تا وطن به عنوان عنصر مهم هویتی نقش مهمی در استقلال و پایداری انسان‌ها ایفا کند؛ بنابراین، هدف از این مطالعه، بررسی وطن دوستی در اشعار و ادبیات فارسی در ایران در پژوهش‌های انجام‌شده است. برای دستیابی به این هدف باید به پرسش‌های زیر پاسخ داده شود.

- ۱- شاخص‌های وطن‌دوستی در اشعار و ادبیات فارسی کدام‌اند؟
- ۲- وجه تمایز واژه‌شناسی وطن‌دوستی در اشعار و ادبیات فارسی کدام‌اند؟
- ۳- مطالعات انجام‌شده در خصوص وطن‌دوستی تحت تأثیر چه افکار و عقایدی است؟

۱-۴-۴-۱- چارچوب نظری

۱-۴-۱-۱- دل‌بستگی ملی

دل‌بستگی ملی، احساسی مثبت به کشور و ناشی از ارزیابی افراد از هویت ملی‌شان است. هویت ملی شکل ابتدایی و قابل‌دسترس برای افراد است که شکل‌دهنده سایر هویت‌هاست. این نوع از هویت منعکس‌کننده جنبه‌های مشترک مهم متعلق بودن و پیوستگی افراد به هم است و آن را نباید به منافع سیاسی یا اقتصادی ملی محض تقلیل داد (Koenig, 2006: 4). اگر ارزیابی افراد از هویت ملی مثبت و قابل‌قبول باشد، دل‌بستگی ملی را در پی دارد و اگر ارزیابی فرد از هویت ملی اش منفی و مأیوس‌کننده باشد، احساس یأس و سرشکستگی ملی را در پی خواهد داشت (هاشمیان‌فر و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۸۱).

دیدگاه‌های نظری درباره دل‌بستگی ملی (National attachment) و به دنبال آن احساس غرور یا سرشکستگی متنوع و با جهت‌گیری‌های متمایز است. برخی از نظریه‌پردازان معتقدند که دل‌بستگی درون‌گروهی و در سطح وسیع‌تر دل‌بستگی به ملت به وجود آورنده غروری است که الزاماً با نفی سایر برون‌گروه‌ها و دیدگاه خصمانه نسبت به آن‌ها و برتر دانستن گروه و ملت خودی همراه است (همان: ۱۸۳).

هاشمیان‌فر و همکاران، (۱۳۹۱: ۱۸۱) قائل به وجود دو نوع دل‌بستگی ملی شامل میهن‌دوستی و ناسیونالیسم هستند؛ میهن‌دوستی، همان دل‌بستگی ملی مثبتی است که جهان امروز به آن نیاز دارد و می‌تواند به توسعه اشکال شهروندی و سیاست‌های باز توزیعی کمک کند تا بین اقلیت‌های قومی و فرهنگی انسجام ایجاد شود، باعث گسترش مشارکت مدنی صورت گیرد و نیازهای جوامع بشری امروز را به شهروندان فعال و متعهد، فراهم

آورد. در مقابل، ناسیونالیسم؛ دل‌بستگی ملی کاذبی است که اگرچه در ایجاد انسجام و مشارکت منفعلانه در بین اعضای یک ملت کارکرد دارد و نقش ایفا می‌کند، اما عاملی در جهت توسعه سیاست خارجی تجاوزکارانه، پذیرفتن ضعف‌ها و نارسایی‌های کشور و طرد سایر ملت‌هاست (Brubaker, 2004: 121). از سوی دیگر هم‌راستا شدن حس ناسیونالیستی با ایدئولوژی‌های مذهبی می‌تواند اثر مضاعفی بر این دل‌بستگی کاذب ایجاد کند.

دل‌بستگی ملی نتیجه فرایندهای تاریخی و اجتماعی چندگانه است که در جریان تاریخ، حوادث، وقایع و دستاوردهای ملی که در گذشته کسب شده و قضاوت درباره آنچه هست و آنچه در آینده پیش خواهد آمد، شکل می‌گیرد (Moaddel, 2008: 680). این مفهوم، سازه‌ای چندبعدی است که در هر کشوری به وسیله شرایط منحصر به فرد تاریخی و اجتماعی موجود در آن شکل می‌گیرد و با پیشرفت‌های علمی، فناوری، اقتصادی، اجتماعی، رفاهی، آثار دموکراسی و میزان اثرگذاری سیاسی و نظامی کشور در سطح جهانی همبستگی دارد؛ ضمن اینکه پیوندی عاطفی با موقعیت‌های ویژه ملی داشته و نقش مهمی در شکل دادن احترام به قوانین سیاسی کشور، زبان اصلی، قوانین اجتماعی و غیره ایفا می‌کند (مظاهری و دیگران، ۱۳۸۷).

مفهوم دل‌بستگی ملی نزد بیشتر اعضای جامعه متناسب با شرایط و موقعیتی است که کشور و آن جامعه در آن وضعیت قرار می‌گیرد. در مواقعی که یک کشور در معرض تهدیدهای بیرونی باشد و حاکمیت آن در خطر قرار گیرد، رویکرد ناسیونالیستی مفهوم دل‌بستگی ملی پررنگ‌تر می‌شود، اما هنگامی که جامعه در حالت ثبات و منطقی با اتخاذ رویکرد پیشرفت‌گرایانه خواهان رقابت و کسب جایگاه والاتر نسبت به سایر جوامع است یا هنگامی که سهم و وزن بالاتری در کسب شاخصه‌های پیشرفت داشته باشد، فضای حاکم بر جامعه بیشتر به سمت میهن‌دوستی میل پیدا می‌کند (هاشمیان‌فر و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۰۲).

یورگن از جمله نظریه‌پردازان معاصر است که در واکنش به برخی از تاریخ‌نویسان محافظه‌کار آلمانی - که تلاش می‌کردند هویت آلمانی را هنجاری و شکل قراردادی و متداول از دل‌بستگی ملی بدانند - از میهن‌دوستی قانونی (Constitutional Patriotism) به‌عنوان تنها شکل مجاز از هویت‌یابی سیاسی و تعیین هویت مدنی برای آلمان طرفداری کرد. هابرماس میهن‌دوستی قانونی را تصدیق آگاهانه اصول سیاسی می‌داند که ناشی از هویت‌های فرا قراردادی (Post-Conventional identities) است (هابرماس، ۱۳۹۱: ۱۸۹).

۱-۴-۲- تعریف وطن‌دوستی

وطن‌دوستی از نظر اندیشمندان مختلف مطابق جدول ۲ است:

جدول ۲. واژه‌شناسی وطن‌دوستی از نظر اندیشمندان مختلف

منبع	تعریف	اندیشمند
مک گراون، ۱۳۸۴: ۲۵۱؛ توحیدی‌فر، ۱۳۹۸: ۲۶	احساسی است که افراد را به جامعه سیاسی ربط می‌دهد، به‌طوری‌که کسانی که در ساخت آن نقش دارند، به‌وسیله شبکه‌ای از احساسات با همدیگر ارتباط پیدا می‌کنند.	هابرماس
رنجبریان و قلی‌زاده شغل‌آباد، ۱۳۸۸: ۹۳	میهن‌پرستی نوعی عشق به وطن و هواخواهی آن است. میهن‌پرستی با قوم‌پرستی مرتبط است و به‌عنوان نوعی مکانیسم مستحکم‌کننده گروه عمل می‌کند.	Mihalyi, 1984
رنجبریان و قلی‌زاده شغل‌آباد، ۱۳۸۸: ۹۳؛ آنت و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۹	وطن‌پرستی برخلاف ملی‌گرایی، دربردارنده نوعی احساس مثبت به میهن خویش است بدون ضرورت قدرت ملی و تسلط و نفوذ که همان دو مشخصه بارز ملی‌گرایی است	Kosterman & Feshbach, 1989

نقش، اهمیت و تأثیر حس وطن‌پرستی در انسجام اجتماع و پیوند مردم، نسل‌ها و اقوام مختلف، یکپارچگی ملی و نقش مستقیم آن در توسعه سیاسی و اقتصادی جوامع است که باعث تثبیت کشورها می‌شوند، ارائه هویت واحد را در دستور کار خود قرار می‌دهند و با عرضه یک تعریف واحد از آن، فرآیند «ملت‌سازی» را تحکیم می‌بخشند. آن‌ها در این فرآیند، تعریفی از ملت خود بنا می‌سازند و با مقبول و مشروع ساختن آن تعریف، هویت منسجم و متحدی ایجاد می‌کنند (Ottaway, 2002: 123).

۱-۵- روش پژوهش

روش پژوهش این مطالعه کیفی و از فن فراترکیب استفاده شده است. از فراترکیب برای یکپارچه‌سازی و ادغام یافته‌های پژوهش‌های کیفی بهره گرفته می‌شود. این روش بر تفسیر و تجمیع یافته‌های دیگران متکی است. فراترکیب فرایند جستجو، ارزیابی، ترکیب و تفسیر مطالعات کیفی در یک حوزه است. فراترکیب برای اکتشاف یک پدیده از بین پژوهش‌های قبلی هم است.

فراترکیب با فراهم کردن یک نگرش نظام‌مند برای پژوهشگران از طریق ترکیب پژوهش‌های کیفی مختلف، به کشف موضوع‌ها و استعاره‌های جدید و اساسی می‌پردازد و با این روش، دانش جاری را ارتقاء داده و دید جامع و گسترده را نسبت به مسائل به‌وجود می‌آورد. فراترکیب مستلزم این است که پژوهشگر، بازنگری دقیق و عمیقی انجام داده و یافته‌های کیفی مرتبط را ترکیب کند (Zimmer, 2006).

مراحل پژوهش عبارتند از:

مرحله یکم) ساخت چارچوب از کلیات پژوهش: بدین منظور مطالعه حاضر به دنبال پاسخ این سؤالات است:

- ۱- شاخص‌های وطن‌دوستی در اشعار و ادبیات فارسی کدام‌اند؟
- ۲- وجه تمایز واژه‌شناسی «وطن‌دوستی» در اشعار و ادبیات فارسی کدام‌اند؟
- ۳- مطالعات انجام‌شده در خصوص وطن‌دوستی تحت تأثیر چه افکار و عقایدی است؟

مرحله دوم) جستجو و انتخاب پژوهش‌های مرتبط: گردآوری داده‌های تحقیق از روش داده‌های ثانویه و اتکا به اسناد و مدارک گذشته بوده است. بدین منظور از مقالاتی که حاوی یکی از کلیدواژه‌های «وطن‌دوستی»، «وطن‌پرستی»، «میهن‌دوستی» و «میهن‌پرستی» در عنوان مقاله‌ها به‌مثابه راهبرد پژوهشی مدنظر این تحقیق، بررسی و انتخاب شده‌اند. از آنجایی که رویکرد این پژوهش متکی بر مطالعات فارسی‌زبان و مقالات چاپ‌شده داخلی است، از این‌رو؛ عمده پایگاه‌های مورد استفاده در این پژوهش برای جستجو، پایگاه‌های داخلی، پایگاه مجلات تخصصی نورمگز (Noormags)، پایگاه مرکز اطلاعات علمی

جهاد دانشگاهی (SID)، سیوبلیکا (Civilica) و پورتال جامع علوم انسانی (Ensani) و پایگاه‌های اختصاصی مجلات علمی است.

مرحله سوم) انتخاب معیارهای پژوهش: انتخاب مقالات بر اساس کلیدواژه‌های انتخابی و حذف مقالات غیر مرتبط انجام شد.

پایش مقالات بر اساس کلیدواژه‌های مورد مطالعه و همچنین چکیده مقالات و موضوع مورد مطالعه انجام شد. در این بررسی تعداد ۸۵ مقاله یافت شد که از حیث کیفیت و کمیت مورد نظر، تعداد ۲۰ مقاله اصلی مطابق جدول ۲ برای پژوهش مناسب ارزیابی شد. پیش مقالات در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳. پیش مقالات مورد مطالعه

۸۵	مقالات کل	
۳۲	عنوان	مقالات رد شده
۶	چکیده	
۲۷	موضوع مورد بحث	
۲۰	مقالات پذیرفته شده	

مرحله چهارم) دسته‌بندی مقالات و تحلیل یافته‌ها: در این مرحله مقالات دسته‌بندی و آمار توصیفی مقالات از حیث نویسندگان، جایگاه سازمانی نویسندگان، محل نشر مقالات و جایگاه علمی محل نشر بررسی و تهیه شد. یافته‌های مقالات بر اساس چکیده، بخش نتایج و نتیجه‌گیری مقالات ارزیابی و دسته‌بندی شدند.

مرحله پنجم) بحث و نتیجه‌گیری: تحلیل ابعاد شناسایی شده و انتخاب مدلی برای ارائه نظریه‌ها.

۲- بحث

۲-۱- یافته‌های توصیفی

پژوهش حاضر مؤلفه «وطن‌دوستی» را بررسی کرده است. به منظور شناسایی وطن‌دوستی، تعداد ۲۰ مقاله مرتبط شناسایی و مورد ارزیابی قرار گرفت. جداول ۴ تا ۹ بیانگر یافته‌های این بخش از پژوهش هستند.

جدول ۴: مقالات وطن‌دوستی مورد مطالعه

ردیف	پژوهشگر/ (ان)	عنوان پژوهش
(1)	مجد و گل افشانی، (۱۳۸۸)	بررسی میزان و نقش دین‌مداری بهار در میهن‌پرستی او
(2)	حجازی و رحیمی، (۱۳۹۰)	وطن‌دوستی در سروده‌های اخوان ثالث و ایلیا ابوماضی
(3)	مسیوق و همکاران، (۱۳۹۰)	میهن‌دوستی در شعر ملک‌الشعرا بهار و جمیل صدقی زهاوی
(4)	تجلی و شاملی، (۱۳۹۳)	بررسی تطبیقی وطن‌دوستی در اشعار عارف قزوینی و احمد صافی نجفی
(5)	دانش‌پژوه، (۱۳۹۴)	بررسی تطبیقی میهن‌پرستی در شعر هوشنگ ابتهاج و سمیع القاسم
(6)	واقف‌زاده و نجفی، (۱۳۹۵)	موازنه مضامین وطن‌دوستی و بیداری در اشعار فرخی یزدی و اخوان ثالث
(7)	جلالی و کرد، (۱۳۹۵)	بررسی تطبیقی وطن‌دوستی «محمود درویش» و «ملک‌الشعرا بهار»
(8)	توکلی محمدی، (۱۳۹۵)	بن‌مایه‌های ادب پایداری (وطن‌دوستی و دفاع از میهن) در شعر مشروطه
(9)	فقیه، (۱۳۹۶)	بررسی و تحلیل حس وطن‌دوستی در اشعار هوشنگ ابتهاج
(10)	فقیه و محمدی، (۱۳۹۶)	بررسی تطبیقی وطن‌دوستی در اشعار بهار و سایه
(11)	نظری‌چروده و خوشنودی، (۱۳۹۶)	اندیشه‌های وطن‌دوستی، صلح و جنگ در اشعار دو شاعر مقاومت نزارقیانی و قیصر امین‌پور
(12)	چهری و همکاران، (۱۳۹۶)	فضیلت وطن‌دوستی در شاهنامه و نظریه فضیلت ارسطو
(13)	موسی‌آبادی و همکاران، (۱۳۹۶)	بازتاب جلوه‌های وطن‌دوستی در شعر سیدآشرف‌الدین حسینی در عصر مشروطه
(14)	اسلامی مؤخر، (۱۳۹۷)	کنکاشی در مفهوم وطن‌دوستی و مشخصه‌های آن با تکیه بر اشعار قیصر امین‌پور
(15)	همت‌خواه و همکاران، (۱۳۹۷)	جلوه‌های میهن‌دوستی در شعر شاعران معاصر با تأکید بر آثار قیصر امین‌پور، سلمان هراتی و طاهره صفارزاده
(16)	اکبری رکن‌آباد و همکاران، (۱۳۹۷)	مقایسه تطبیقی میهن‌دوستی در اشعار فرخی یزدی و بشاره الخوری

17	کوشان و همکاران، (۱۳۹۸) ابوالقاسم لاهوتی	تحلیل مفهوم آزادی و وطن‌پرستی در اشعار عارف قزوینی و ابوالقاسم لاهوتی
18	مهاجرنوعی و فلاحی، (۱۴۰۰)	نوستالوژی میهن‌دوستی در اشعار میرزاده عشقی با میقاتی طرابلسی و ساعاتی مصری
19	حسینی باقری شریف‌آباد و همکاران، (۱۴۰۱)	بررسی مؤلفه‌های ادبیات پایداری در آثار میرزا آقاخان کرمانی (تعهد ادبی، وطن‌دوستی، استبدادستیزی)
20	سلیمانی، (۱۴۰۲)	بررسی میزان مفهوم‌پردازی آثار شاعران معاصر در کتب فارسی دوره ابتدایی (ادبیات کودکان) در زمینه میهن‌دوستی

ملاک انتخاب مقالات جدول شماره ۴، عناوینی بود که حاوی یکی از کلیدواژه‌های «وطن‌دوستی»، «وطن‌پرستی»، «میهن‌دوستی» و «میهن‌پرستی» بوده‌اند؛ از این رو فقط ۲۰ مقاله مرتبط باهدف این مطالعه به‌دست آمد.

فراوانی مقالات بر اساس سال نشر در جدول شماره ۵ بیان شده است.

جدول شماره ۵: آمار مقالات وطن‌دوستی بر اساس سال نشر

سال پژوهش	فراوانی	درصد فراوانی
۱۳۸۸	۱	۵
۱۳۹۰	۲	۱۰
۱۳۹۳	۱	۵
۱۳۹۴	۱	۵
۱۳۹۵	۳	۱۵
۱۳۹۶	۵	۲۵
۱۳۹۷	۳	۱۵
۱۳۹۸	۱	۵
۱۴۰۰	۱	۵
۱۴۰۱	۱	۵
۱۴۰۲	۱	۵
جمع	۲۰	۱۰۰٪

مطابق آمار جدول شماره ۵ سال ۱۳۹۶ با ۲۵ درصد فراوانی بیشترین مقدار از مقالات منتخب را به خودش اختصاص داده است. فراوانی تعداد نویسندگان مقالات در جدول ۶ آمده است.

جدول ۶. فراوانی نویسندگان مقالات

ردیف	تعداد نویسندگان	فراوانی	جمع
(1)	۱ نویسنده	۵	۵
(2)	۲ نویسنده	۸	۱۶
(3)	۳ نویسنده	۷	۲۱
	جمع	۲۰	۴۲

جدول ۶ نشان می‌دهد که ۸ مقاله بیشترین فراوانی در دو نویسنده را به خود اختصاص داده است و ۷ مقاله، سه نفر نویسنده داشته است. مقالات مربوط به وطن‌پرستی بر اساس محل نشر و جایگاه علمی محل انتشار مورد بررسی قرار گرفتند و در جدول ۷ بیان شده است.

جدول ۷: مقالات بر اساس محل نشر و جایگاه علمی محل انتشار

نوع	درجه علمی	فراوانی	درصد فراوانی	
نشریه	دوفصلنامه	علمی-پژوهشی	۵	
		علمی ب	۵	
		جمع	۱۰	
	فصلنامه	علمی-پژوهشی	۲	۱۰
		علمی-ترویجی	۲	۱۰
		علمی-تخصصی	۴	۲۰
		علمی دانشگاه آزاد اسلامی	۱	۵
		ترویجی	۱	۵
	جمع	۱۰	۵۰	
	جمع کل نشریات	۱۲	۶۰	
همایش	بین‌المللی	۱	۵	
	ملی	۷	۳۵	
	جمع همایش‌ها	۸	۴۰	
	جمع کل	۲۰	۱۰۰٪	

مطابق جدول ۷، تعداد ۱۲ مقاله در نشریات (۲ مقاله در دوفصلنامه و ۱۰ مقاله در فصلنامه) چاپ شده‌اند و ۸ مقاله در همایش ارائه شده‌اند. ۶۰ درصد مقالات بررسی شده مربوط به نشریات و ۴۰ درصد نیز مربوط به همایش‌ها است. ۳۵ درصد مقالات علمی (علمی-پژوهشی) هستند. مقالات مربوط به وطن‌دوستی بر اساس جایگاه علمی و وابستگی سازمانی نویسندگان بررسی شده‌اند و اطلاعات مربوطه در جدول شماره ۸ بیان شده است.

جدول ۸: مقالات بر اساس جایگاه علمی و وابستگی سازمانی نویسندگان

وابستگی نویسندگان			درجه علمی نویسندگان		
درصد فراوانی	فراوانی	نام سازمان/دانشگاه	درصد فراوانی	فراوانی	درجه علمی
۴۷/۶۲	۲۰	دانشگاه‌های دولتی	۴۷/۶۲	۲۰	عضو هیئت علمی
۴۵/۲۴	۱۹	دانشگاه آزاد اسلامی	۴/۷۷	۲	دکتری
۴/۷۷	۲	سایر سازمان‌ها	۱۶/۶۶	۷	دانشجوی دکتری
۲/۳۹	۱	نامشخص	۱۹/۰۶	۸	کارشناس ارشد
			۹/۵	۴	دانشجوی کارشناسی ارشد
			۲/۳۹	۱	سایر
٪۱۰۰	۴۲	جمع	٪۱۰۰	۴۲	جمع

مأخذ: یافته‌های پژوهش

جدول ۸ حاکی از آن است که ۴۷/۶۲ درصد از نویسندگان عضو هیئت علمی بودند که شامل؛ ۱ نفر استاد، ۲ نفر دانشیار، ۱۳ نفر استادیار و ۱ نفر نیز مدرس بودند. بیشترین درصد وابستگی سازمانی متعلق به دانشگاه‌های دولتی با درصد فراوانی ۴۷/۶۲ درصد است و سپس دانشگاه آزاد اسلامی با ۴۵/۲۴ درصد در رتبه دوم قرار دارد. فراوانی دانشگاه‌های دولتی عبارتند از: دانشگاه شهید باهنر کرمان ۵ نفر، دانشگاه بوعلی سینا همدان ۳ نفر، دانشگاه شهید چمران اهواز ۳ نفر، دانشگاه کردستان ۳ نفر، دانشگاه اصفهان ۲ نفر، دانشگاه تهران ۱ نفر، دانشگاه علامه طباطبایی ۱ نفر، دانشگاه قم ۱ نفر و دانشگاه فرهنگیان ۱ نفر. فراوانی شاعران مورد مطالعه پژوهشگران در جدول ۹ آمده است.

جدول ۹. فراوانی شاعران مورد مطالعه پژوهشگران

شاعران مورد پژوهش	فراوانی	درصد فراوانی
ملک الشعرای بهار	۵	۱۶/۱۳
قیصر امین پور	۴	۱۲/۹
هوشنگ ابتهاج	۳	۹/۶۹
فرخی یزدی	۳	۹/۶۹
اخوان ثالث	۲	۶/۴۵
عارف قزوینی	۲	۶/۴۵
میرزاده عشقی	۲	۶/۴۵
ابوالقاسم لاهوتی	۲	۶/۴۵
نسیم شمال (سید اشرف الدین گیلانی)	۲	۶/۴۵
طاهره صفارزاده	۲	۶/۴۵
سلمان هراتی	۲	۶/۴۵
فردوسی (شاهنامه)	۱	۳/۲۲
میرزا آقاخان کرمانی	۱	۳/۲۲
جمع کل	۳۱	٪۱۰۰

جدول ۹ حاکی از آن است که ۳۱ نفر از شاعران مورد توجه پژوهشگران مورد مطالعه قرار داشته‌اند. این یافته نشان می‌دهد، ملک الشعرای بهار با ۵ فراوانی بیشترین توجه را به خود مشغول کرده است.

۲-۲- یافته‌های استنباطی

کلیدواژه‌های واکاوی شده پژوهش بر اساس مقالات مورد مطالعه در جدول ۱۰ بیان شده است.

جدول ۱۰. فراوانی کلیدواژه‌های وطن پرستی

مؤلفه	وطن پرستی	وطن دوستی	میهن پرستی	میهن دوستی	جمع
فراوانی	۱	۱۲	۲	۵	۲۰
درصد فراوانی	۵	۶۰	۱۰	۲۵	٪۱۰۰

جدول ۱۰ نشان می‌دهد که وطن‌دوستی با ۶۰ درصد از فراوانی کلیدواژه‌های مورد پژوهش را به خود اختصاص داده است.

بر اساس یافته‌های پژوهش‌های مورد مطالعه تعداد ۱۴۲ کد در مرحله اول کدگذاری به دست آمد و این کدها در ۱۳ مؤلفه و در ۶ بعد دسته‌بندی شد. اطلاعات دسته‌بندی شده در جدول شماره ۱۱ آمده است.

جدول ۱۱. فراوانی مؤلفه‌ها

مفهوم	بعد	مؤلفه	فراوانی
وطن‌پرستی	ملی‌گرایی	هویت ملی	۸
		ملی‌گرایی	۳۷
		وطن‌دوستی	۴
	تحکیم	آینده‌نگری	۸
		اتحاد و همبستگی	۴
	مردم‌سالاری	آزادی‌خواهی	۱۸
		عدالت‌خواهی	۶
	مبارزه و استقامت‌طلبی	مبارزه‌جویی	۵
		مبارزه و استقامت	۳
		مبارزه با استبداد	۱۷
		مبارزه با استعمار	۷
	صلح‌طلبی	صلح و دوستی	۱۶
		بصیرت	۸
		جمع	

کدهای استخراج شده در جدول ۱۲ آمده است.

جدول ۱۲. کدهای استخراج شده

مفهوم	مؤلفه	مؤلفه	فراوانی	شاخص (زیرمؤلفه)
وطن‌پرستی	ملی‌گرایی	هویت ملی	۸	هویت ملی (حجازی و رحیمی، ۱۳۹۰)؛ هویت ملی (واقف‌زاده و نجفی، ۱۳۹۵)؛ هویت ملی (جلالی و کرد، ۱۳۹۵)؛ هویت ملی (فقیه، ۱۳۹۶)؛ باستان‌گرایی و افتخار به گذشته (تجلی و شاملی، ۱۳۹۳)؛ یادکرد از گذشتگان ملی و ایران باستان (واقف‌زاده و نجفی، ۱۳۹۵)؛

			تاریخی و عاطفی مردم یک سرزمین در اعصار گوناگون با تمام پیشینه‌ها، تعلقات، ریشه و اصالت (فقیه، ۱۳۹۶).
	ملی‌گرایی	۳۷	ملی‌گرایی (حجازی و رحیمی، ۱۳۹۰)؛ ملی‌گرایی (حسنی باقری شریف‌آباد و همکاران، ۱۴۰۱)؛ یادکرد از قهرمانان ملی و مذهبی (موسی آبادی و همکاران، ۱۳۹۶)؛ زنده نگه‌داشتن یاد و خاطره قهرمانانی که برای حفظ ایران جان‌فشانی کردند (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ سرافرازی وطن (سلیمانی، ۱۴۰۲: ۲۲۶)؛ سرافرازی وطن (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ حس ملی و دینی (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ توجه به مفاخر قومی و ملی (اکبری رکن‌آباد و همکاران، ۱۳۹۷).
	وطن‌دوستی	۴	وطن‌خواهی (فقیه و محمدی، ۱۳۹۶)؛ مدح قهرمانان و شهیدان وطن (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ توصیف شکوهمند و با عظمت وطن (سلیمانی، ۱۴۰۲: ۲۲۶)؛ وصف شاعرانه از وطن (چهری و همکاران، ۱۳۹۶)؛ ستایش وطن (فقیه، ۱۳۹۶)؛ غم و غصه خوردن برای وطن (اسلامی مؤخر، ۱۳۹۷)؛ عشق به وطن (حجازی و رحیمی، ۱۳۹۰)؛ عشق به وطن (تجلی و شاملی، ۱۳۹۳)؛ عشق به وطن (فقیه، ۱۳۹۶)؛ عشق به وطن (نظری چروده و خوشنودی، ۱۳۹۶)؛ عشق به وطن (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ عشق و انگیزه به وطن (اسلامی مؤخر، ۱۳۹۷)؛ عشق به وطن (کوشان و همکاران، ۱۳۹۸)؛ عشق وطن (فلاحی و مهاجرنوعی، ۱۴۰۰)؛ عشق به وطن و سرزمین مادری (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ عشق به وطن و سرزمین مادری (سلیمانی، ۱۴۰۲: ۲۲۶)؛ ابراز عشق به میهن (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ ابراز عشق به میهن (سلیمانی، ۱۴۰۲: ۲۲۶)؛ عشق به میهن (سلیمانی، ۱۴۰۲: ۲۲۶)؛ به نام عشق وطن (فلاحی و مهاجرنوعی، ۱۴۰۰)؛ دوست داشتن وطن همچون معشوق خویش (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ حب الوطن (مجدد و گل‌افشانی، ۱۳۸۸)؛ میهن‌دوستی (فقیه و محمدی، ۱۳۹۶)؛ میهن‌پرستی (کوشان و همکاران، ۱۳۹۸)؛ وطن‌پرستی (موسی آبادی و همکاران، ۱۳۹۶)؛ وطن‌پرستی (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ وطن‌پرستی (جلالی و

			<p>کرد، (۱۳۹۵)؛ وطن‌دوستی (حسینی باقری شریف‌آباد و همکاران، ۱۴۰۱)؛ نمایش وطن‌دوستی در صحنه عمل (چهری و همکاران، ۱۳۹۶)؛ مقدم داشتن وطن بر روابط شخصی (چهری و همکاران، ۱۳۹۶)؛ حفظ و نگهداری وطن (دانش‌پژوه، ۱۳۹۴)؛ جان‌فشانی در راه وطن (چهری و همکاران، ۱۳۹۶)؛ اعتراض به تجاوز به وطن (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ تعهد و پابندی به وطن (سلیمانی، ۱۴۰۲)؛ ۲۲۶)؛ درد وطن (فلاحی و مهاجرنوعی، ۱۴۰۰)؛ وطن در خطر است (مجد و گل‌افشانی، ۱۳۸۸)؛ تعهد و پابندی به وطن (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷).</p>
تحکیم	آینده‌نگری	۸	<p>القای امید به آینده روشن (موسی آبادی و همکاران، ۱۳۹۶)؛ ایجاد امید (جلالی و کرد، ۱۳۹۵)؛ امیدواری به آینده درخشان (فقیه، ۱۳۹۶)؛ امیدواری به آینده وطن (اسلامی مؤخر، ۱۳۹۷)؛ امید به آینده (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ نوید آینده‌ای روشن و درخشان (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ بیم تجاوز بیگانگان (حجازی و رحیمی، ۱۳۹۰)؛ توجه به قشر مستضعف جامعه (اکبری رکن‌آباد و همکاران، ۱۳۹۷).</p>
	اتحاد و همبستگی	۴	<p>دعوت به ایستادگی در مقابل فتنه‌های دشمن (همت‌خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ دعوت به اتحاد (موسی آبادی و همکاران، ۱۳۹۶)؛ وحدت و همبستگی (مسبوق و همکاران، ۱۳۹۰)؛ دعوت به اتحاد (اکبری رکن‌آباد و همکاران، ۱۳۹۷).</p>
مردم‌سالاری	آزادی‌خواهی	۱۸	<p>آزادی (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ آزادی‌خواهی (مسبوق و همکاران، ۱۳۹۰)؛ آزادی‌خواهی (تجلی و شاملی، ۱۳۹۳)؛ آزادی برزگر و قشر فقیر از ظلم و ستم‌ها (کوشان و همکاران، ۱۳۹۸)؛ آزادی‌خواهی برای میهن و ملت (دانش‌پژوه، ۱۳۹۴)؛ آزاد خواهی (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ آزادی (واقف‌زاده و نجفی، ۱۳۹۵)؛ مبارزه برای آزادی (دانش‌پژوه، ۱۳۹۴)؛ دفاع از آزادی (توکلی محمدی، ۱۳۹۵)؛ آزادی زنان (توکلی محمدی، ۱۳۹۵)؛ آزادی مطبوعات (توکلی محمدی، ۱۳۹۵)؛ آزادی بیان (توکلی محمدی، ۱۳۹۵)؛ آزادی قلم (توکلی محمدی، ۱۳۹۵)؛ ستایش آزادی (فقیه، ۱۳۹۶)؛ ستایش آزادی و آزادگی (موسی آبادی و همکاران، ۱۳۹۶)؛ آزادی کشور (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ آزادی تمام مظلومین جهان (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ آزادی</p>

			طبقه کارگر (کوشان و همکاران، ۱۳۹۸).
	عدالت خواهی	۶	مبارزه برای عدالت (دانش پژوه، ۱۳۹۴)؛ اعتراض به بی‌عدالتی (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ عدالت خواهی برای وطن (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ عدالت خواهی (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ بی‌عدالتی اجتماعی (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ شجاعتی خاص برای عدل و عدالت خواهی (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷).
مبارزه و استقامت طلبی	مبارزه جویی	۵	دعوت به مبارزه در مقابل فتنه‌های دشمن (همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ دعوت به مبارزه در مقابل فتنه‌های دشمن (سلیمانی، ۱۴۰۲: ۲۲۶)؛ مخالفت با حضور بیگانگان (تجلی و شاملی، ۱۳۹۳)؛ دعوت به ایستادگی در مقابل فتنه‌های دشمن (سلیمانی، ۱۴۰۲: ۲۲۶)؛ تهدید و نصیحت دشمن (جلالی و کرد، ۱۳۹۵).
	مبارزه و استقامت	۳	مبارزه و استقامت در راه وطن (اسلامی مؤخر، ۱۳۹۷)؛ مبارزه با جهل (مسبوق و همکاران، ۱۳۹۰)؛ مبارزه با عوام‌زدگی (مسبوق و همکاران، ۱۳۹۰).
	مبارزه با استبداد	۱۷	مبارزه با استبداد (مسبوق و همکاران، ۱۳۹۰)؛ استبدادستیزی (تجلی و شاملی، ۱۳۹۳)؛ طغیان علیه بیدادگری (فقیه، ۱۳۹۶)؛ بیان دردها و رنج‌های مردم ستمدیده (موسی آبادی و همکاران، ۱۳۹۶)؛ پیکار علیه حکام ظالم و ستمگر (دانش پژوه، ۱۳۹۴)؛ دفاع از مظلومان (توکلی محمدی، ۱۳۹۵)؛ ترسیم چهره واقعی مردم ستمدیده (موسی آبادی و همکاران، ۱۳۹۶)؛ استبدادستیزی (حسنی باقری شریف‌آباد و همکاران، ۱۴۰۱)؛ مبارزه با استبداد (واقف‌زاده و نجفی، ۱۳۹۵)؛ مبارزه با استبداد داخلی (توکلی محمدی، ۱۳۹۵)؛ مخالفت با استبداد (اکبری رکن‌آباد و همکاران، ۱۳۹۷)؛ نفی استبداد و استبدادگری (کوشان و همکاران، ۱۳۹۸)؛ دعوت به مبارزه در برابر استبداد (موسی آبادی و همکاران، ۱۳۹۶)؛ دعوت به ایستادگی در برابر استبداد (موسی آبادی و همکاران، ۱۳۹۶)؛ مبارزه بی‌امانی با استبداد و مظاهر ظلم (حسنی باقری شریف‌آباد و همکاران، ۱۴۰۱)؛ روحیه مبارزه‌جویی علیه استبداد (حسنی باقری شریف‌آباد و همکاران، ۱۴۰۱)؛ مبارزه با ظلم دیرپا (جلالی و کرد، ۱۳۹۵)؛ ستیز با

				ستمکاران(همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷).
	مبارزه با استعمار	۷	استعمارستیزی(تجلی و شاملی، ۱۳۹۳)؛ مبارزه با استعمار(مسبوق و همکاران، ۱۳۹۰)؛ رهایی مردم و میهن از یوغ استعمارگران(کوشان و همکاران، ۱۳۹۸)؛ مبارزه با استعمار خارجی(توکلی محمدی، ۱۳۹۵)؛ دعوت به مبارزه در برابر استعمار(موسی آبادی و همکاران، ۱۳۹۶)؛ دعوت به ایستادگی در برابر استعمار (موسی آبادی و همکاران، ۱۳۹۶)؛ مخالفت با استعمار(اکبری رکن آباد و همکاران، ۱۳۹۷).	
صلح طلبی	صلح و دوستی	۱۶	نگرانی برای همه انسان‌ها (نظری چروده و خوشنودی، ۱۳۹۶)؛ جهان‌وطنی اسلامی(همت خواه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ اوضاع نابسامان جهان(مجد و گل‌افشانی، ۱۳۸۸)؛ غیرمتعارف دانستن جنگ و نزاع(نظری چروده و خوشنودی، ۱۳۹۶).	

	بیداری مردم	۸	<p>تحریک غیرت ملی (جلالی و کرد، ۱۳۹۵)؛ خودآگاهی ملت (حسنى باقرى شريف آباد و همكاران، ۱۴۰۱)؛ اوضاع نابسامان كشور (فلاحى و مهاجرنوعى، ۱۴۰۰)؛ پریشانی ایران (فلاحی و مهاجرنوعی، ۱۴۰۰)؛ ضعف و ناتوانی ناشی از نظام‌های استبدادی ایران (حسنى باقرى شريف آباد و همكاران، ۱۴۰۱)؛ بی‌امانی از حكومت استبدادى جهنمى (حسنى باقرى شريف آباد و همكاران، ۱۴۰۱)؛ انواع آزارها و شكجبه‌هاى جسمى و روحى (حسنى باقرى شريف آباد و همكاران، ۱۴۰۱)؛ شناخت دشمنان ایران و اسلام (مجد و گل‌افشانى، ۱۳۸۸)؛ بیداری (واقف‌زاده و نجفى، ۱۳۹۵)؛ داد از دست عوام (مجد و گل‌افشانى، ۱۳۸۸)؛ جهل عوام (مجد و گل‌افشانى، ۱۳۸۸)؛ غرب‌زدگى (واقف‌زاده و نجفى، ۱۳۹۵)؛ مذمت اوضاع وطن (مجد و گل‌افشانى، ۱۳۸۸)؛ انتقاد از ضعف و سستی (حسنى باقرى شريف آباد و همكاران، ۱۴۰۱)؛ ابراز نارضایتی از وضعیت نامطلوب كشور (همت خواه و همكاران، ۱۳۹۷)؛ انتقاد از تحمل ظلم و استبداد (حسنى باقرى شريف آباد و همكاران، ۱۴۰۱).</p>
--	-------------	---	---

گرایش شاعران مورد مطالعه

وطن‌دوستی جزئی از هویت ملی است که در شعر بعضی شاعران به‌خصوص زمانی که بیم تجاوز بیگانگان می‌رود، پررنگ‌تر می‌شود (حجازی و رحیمی، ۱۳۹۰). شاعران در همه ادوار تاریخی از افکار و اندیشه‌ها توجه به وطن و وطن‌پرستی غافل نبوده‌اند (همت‌خواه و همکاران، ۱۳۹۷: ۵). همواره شاعرانی بوده‌اند که برای سربلندی و رهایی میهن کوشیده و شعرشان را در خدمت وطن قرار داده‌اند (مهاجرنوعی و فلاحی، ۱۴۰۰: ۱۰۱). یکی از پرجاذبه‌ترین مضامین در ادبیات عصر مشروطه که ذهن و زبان گویندگان آن عصر را به خود مشغول کرده، مفهوم آزادی و وطن‌پرستی است. چیزی که تا پیش از آن شاعران این‌گونه بدان توجه نکرده بودند و اگر هم از آزادی و وطن‌پرستی سخن می‌گفتند، هدفی غیر از مفاهیم و اهداف موردنظر شاعران عهد معاصر مدنظرشان بوده است (کوشان و همکاران، ۱۳۹۸). در دوره مشروطیت با ظهور شاعرانی همچون: «ادیب‌الممالک فراهانی»،

«سید اشرف قزوینی»، «عارف قزوینی» و «ملک الشعراى بهار» بار دیگر ملی‌گرایی و عشق به وطن در شعر شاعران احیا می‌گردد (حجازی و رحیمی، ۱۳۹۰). آثار شعری عهد مشروطیت، علاوه بر داشتن مضامین جدید از ملی و وطنی، انتقادی و سیاسی، مجلسی و اجتماعی، اغلب از زندگی محرومین جامعه و همدردی با مظلومان و دعوت به اصلاح و بهبود جامعه سخن می‌گفت (حسینی کازرونی، ۱۳۸۹: ۱۳۰؛ توکلی محمدی، ۱۳۹۵). عشق به آب‌و‌خاک و حفظ ارزش‌های مشترک که از جلوه‌های وطن‌دوستی است، در آثار هر قوم و ملتی دیده می‌شود (سلیمانی، ۱۴۰۲: ۲۲۶). وطن‌دوستی در شعر فارسی، جلوه ویژه‌ای دارد و در هر زمان که وطن مورد هجوم بیگانگان قرار گرفته است، شاعران دست‌به‌قلم شده‌اند و در وصف آن اشعار و منظومه‌هایی شیوا و بلیغ سروده‌اند (شریف‌پور و ترابی، ۱۳۹۴: ۱۵۹).

۳- نتیجه‌گیری

احساس علاقه و پیوند به زادگاه و محل زندگی که فرد در آن روزگار گذرانده است، نشئت گرفته از یک میل غریزی است که همواره عواطف افراد را برمی‌انگیزاند. شیوه بیان و نگرش احساسی و عاطفی که از اشعار شاعران در این باره دیده می‌شود، مؤید غریزی و اصیل بودن این میل در افراد بشر است.

شاعران در دوره‌های مختلف تحت تأثیر تحولات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی دوره خود بوده‌اند. ادبیات هر جامعه متأثر از اجتماع و فرهنگ آن است و آثار ادبی بازتاب اتفاقاتی است که در هر دوره در یک جامعه روی می‌دهد و شاعران روایتگرانی هستند که در هر زمان و مکان و در هر دوره‌ای از تاریخ مضامین و رویدادهای جامعه را در آثار خود می‌نمایانند.

وطن‌دوستی همواره در تمامی ادوار شعر و ادب فارسی مورد توجه بوده است؛ از این رو شاعران همواره سعی کرده‌اند مفاهیم ارزشی و احساس تعلق خاطر را در اشعار خود به کار گیرند. در سبک خراسانی بیشتر به جنبه قومی و نژادی آن اشاره شده است. در سبک

عراقی به مفاهیم عرفانی آن پرداخته شده و در سبک هندی در معانی زادگاه، شهر، عالم بالا، معشوق و یا جایگاه معشوق اشاره شده است. در دوره مشروطه اغلب بر مضامین جدید ملی و اجتماعی تاکید شده، و به موضوع زندگی محرومان، همدردی با مظلومان و دعوت به اصلاح و بهبودی جامعه پرداخته شده است.

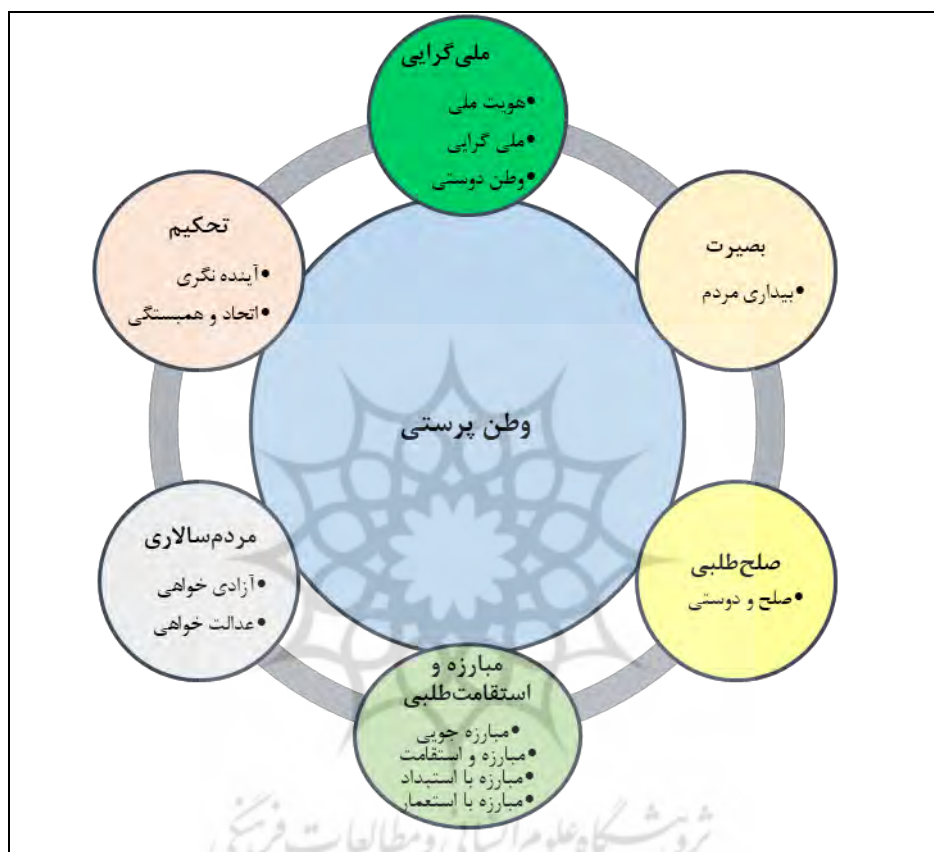
مطالعه حاضر که به بررسی وطن پرستی به عنوان یک مفهوم ارزشی و قابل توجه در ادبیات فارسی پرداخته است و نتایج نشان می‌دهد؛ کلیدواژه وطن پرستی در ۲۰ مقاله مورد مطالعه شامل؛ وطن پرستی (۵ درصد)، وطن دوستی (۶۰ درصد)، میهن پرستی (۱۰ درصد) و میهن دوستی (۲۵ درصد) است.

پژوهشگران در تحقیقات خود به ۱۳ شاعر توجه نشان داده‌اند. درصد فراوانی شاعران به ترتیب شامل ملک الشعراء بهار (۱۶/۱۳)، قیصر امین پور (۱۲/۹)، هوشنگ ابتهاج (۹/۶۹)، فرخی یزدی (۹/۶۹)، اخوان ثالث (۶/۴۵)، عارف قزوینی (۶/۴۵)، میرزاده عشقی (۶/۴۵)، ابوالقاسم لاهوتی (۶/۴۵)، نسیم شمال (سید اشرف‌الدین گیلانی) (۶/۴۵)، طاهره صفارزاده (۶/۴۵)، سلمان هراتی (۶/۴۵)، فردوسی شاهنامه (۳/۲۲) و میرزا آقاخان کرمانی (۳/۲۲) است.

بر اساس یافته‌های پژوهش‌های مورد مطالعه، تعداد ۱۴۲ کد در مرحله اول کدگذاری به دست آمد و این کدها در ۱۳ مؤلفه شامل؛ هویت ملی، ملی گرایی، وطن دوستی، آینده‌نگری، اتحاد و همبستگی، آزادی خواهی، عدالت خواهی، مبارزه جویی، مبارزه و استقامت، مبارزه با استبداد، مبارزه با استعمار، صلح و دوستی و بیداری مردم و در ۶ بعد (ملی گرایی، تحکیم، مردم سالاری، مبارزه و استقامت طلبی، صلح طلبی و بصیرت) دسته‌بندی شدند.

این یافته‌ها نشان می‌دهند که ملی گرایی با ۳۷ فراوانی بیشترین و آزادی خواهی با ۱۸ و مبارزه با استبداد با ۱۷ فراوانی در رتبه‌های بعدی قرار دارد. تجربه‌های تاریخی ایران دلایل این اندازه از فراوانی تکرار را تبیین می‌کند. ایرانیان همواره به دنبال نگهداشت سرزمین بوده

و همواره سعی کرده‌اند تا با حس آزادی‌خواهی و مبارزه با استبداد، تمامیت ارضی کشور ایران را تثبیت کنند. اطلاعات دسته‌بندی‌شده در نمودار شماره ۱ آمده است.

دیاگرام شماره ۱۰ اطلاعات دسته‌بندی‌شده مؤلفه‌ها و ابعاد وطن‌پرستی از دیدگاه شاعران ایرانی

دیاگرام ۱ نشان می‌دهد؛ وطن‌پرستی شامل ابعاد مهمی همچون ملی‌گرایی، تحکیم، مردم‌سالاری، مبارزه و استقامت‌طلبی، صلح‌طلبی و داشتن بصیرت می‌شود. ملتی که بصیرت لازم را برای حدود و ثغور وطن داشته باشند و تمایل به ملی‌گرایی و حس مبارزه و جان‌فشانی برای وطن داشته باشند می‌توانند در تاریخ بشری همواره پایدار و ماندگار باشند.

کتابنامه

الف. منابع فارسی

- ۱- آنت، زینب و همکاران. (۱۳۹۴). «ملی‌گرایی مصرفی و رابطه آن با وطن‌پرستی و جهان‌گرایی در ارزیابی کالاهای ورزشی داخلی و خارجی». پژوهش در مدیریت ورزشی و رفتار حرکتی. ۱۳۹۴؛ ۵ (۹): ۴۷-۵۹.
- ۲- ابوالخیر، ابوسعید. (۱۳۹۴). **دیوان اشعار ابوسعید ابوالخیر**. تهران: انتشارات کتابناک.
- ۳- اسلامی موخر، موسی. (۱۳۹۷). «کنکاشی در مفهوم وطن‌دوستی و مشخصه‌های آن با تکیه بر اشعار قیصر امین پور»، ششمین همایش ملی متن پژوهی ادبی نگاهی تازه به ادبیات داستانی معاصر، تهران: هسته مطالعات ادبی و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- ۴- پرمه، بشارت و جعفری، ناهید. (۱۳۹۴). «بررسی و تحلیل حس وطن‌پرستی در آثار منتخبی از شاعران دوره شعوبیه»، زبان و ادب فارسی (دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان). دوره ۷، شماره ۲۳، صص ۶۸-۵۱.
- ۵- تجلی، فرشته و شاملی، نصرالله. (۱۳۹۳). «بررسی تطبیقی وطن‌دوستی در اشعار عارف قزوینی و احمد صافی نجفی»، همایش بین‌المللی میراث مشترک ایران و عراق؛ دوره ۱.
- ۶- توحیدی‌فر، محمدرضا. (۱۳۹۸). بازتاب بن‌مایه‌های میهن‌دوستی در شعر شاعران شاخص کرمانشاه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی موسی پرنیان، کرمانشاه: دانشگاه رازی
- ۷- توکلی محمدی، محمدرضا. (۱۳۹۵). «بن‌مایه‌های ادب پایداری (وطن‌دوستی و دفاع از میهن) در شعر مشروطه»، همایش ادبیات فارسی معاصر، ایرانشهر
- ۸- جلالی، لیلا و کرد، صفی‌الله. (۱۳۹۵). «بررسی تطبیقی وطن‌دوستی «محمود درویش» و «ملک‌الشعرا بهار»، مطالعات ادبیات تطبیقی. دوره ۱۰، شماره ۳۸، صص ۱۱۱-۱۳۴.
- ۹- چهری، طیب و همکاران. (۱۳۹۶). «فضیلت وطن‌دوستی در شاهنامه و نظریه فضیلت ارسطو»، مطالعات ملی. دوره ۱۸، شماره ۷۰، صص ۱۱۴-۹۹.
- ۱۰- حجازی، بهجت‌السادات و رحیمی، فائزه. (۱۳۹۰). «وطن‌دوستی در سروده‌های اخوان ثالث و ایلیا ابوماضی»، ادبیات تطبیقی. دوره ۳، شماره ۵، صفحه ۱۰۰-۷۳.

- ۱۱- حسن‌نژاد، محمد. (۱۴۰۱). «تحلیل میهن‌دوستی و آزادی‌خواهی در اشعار احمد محرم»، مجله پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب. دوره ۴، شماره ۶، صص ۶۷-۵۳.
- ۱۲- حسنی باقری شریف‌آباد، مهدی و همکاران. (۱۴۰۱). «بررسی مؤلفه‌های ادبیات پایداری در آثار میرزا آقاخان کرمانی (تعهد ادبی، وطن‌دوستی، استبداد ستیزی)»، ادبیات پایداری. دوره ۱۴، شماره ۲۷، صص ۱۲۰-۷۹.
- ۱۳- حسینی کازرونی، سیداحمد. (۱۳۸۹). «سبک و سیاق شعر مشروطه، حسینی کازرونی سیداحمد. سبک و سیاق شعر مشروطه»، تحقیقات تعلیمی و غنایی زبان و ادب فارسی. دوره ۲، شماره ۴، صص ۱۱۵-۱۳۶.
- ۱۴- دانش‌پژوه، غلامرضا. (۱۳۹۴). «بررسی تطبیقی میهن‌پرستی در شعر هوشنگ ابتهاج و سمیح‌القاسم». کنفرانس ملی چارسوی علوم انسانی، شیراز: مرکز توسعه آموزش‌های نوین ایران
- دو- ذبیح‌نیا عمران، آسیه و نجفی، علی. (۱۳۹۸). «نقش مطبوعات ادبی در ترویج وطن‌دوستی؛ (با تأکید بر قیصر نامه ادیب پیشاوری)»، علوم خبری. دوره ۸، شماره ۲۹، صص ۷۴-۶۰.
- ۱۶- رنجبریان، بهرام و قلی‌زاده شغل‌آباد، رسول. (۱۳۸۸). «قوم‌گرایی در مصرف و رابطه آن با میهن‌پرستی و گرایش‌های جهانی‌وطنی در بین دانشجویان دانشگاه اصفهان»، مدیریت بازرگانی. دوره اول، شماره ۳، صص ۱۰۶-۸۷.
- ۱۷- سلیمانی، فاطمه. (۱۴۰۲). «بررسی میزان مفهوم‌پردازی آثار شاعران معاصر در کتب فارسی دوره ابتدایی (ادبیات کودکان) در زمینه میهن‌دوستی»، مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی (موسسه آموزش عالی نگاره). دوره ۵، شماره ۴۶، صص ۲۳۴-۲۲۵.
- ۱۸- شریف‌پور، عنایت‌الله و ترابی، علی‌حسن. (۱۳۹۴). «وطن‌گرایی در شعر دفاع مقدس»، نشریه ادبیات پایداری. سال هفتم، شمار ۱۳، صص ۱۸۳-۱۵۹.
- ۱۹- غافلی، جمال. (۱۳۹۹). «بررسی جلوه‌های میهن‌دوستی و دعوت به همبستگی در اشعار هشام‌الجخ»، پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب. دوره ۲، شماره ۲، صص ۵۶-۴۳.

- ۲۰- فقیه، فروزان و محمدی، یدالله. (۱۳۹۶). «بررسی تطبیقی وطن دوستی در اشعار بهار و سایه»، همایش ملی ملک الشعراء بهار. مشهد: اداره کل آموزش و پرورش خراسان رضوی.
- ۲۱- فقیه، فروزان. (۱۳۹۶). «بررسی و تحلیل حس وطن دوستی در اشعار هوشنگ ابتهاج»، همایش ملی پژوهش های شعر معاصر فارسی. یاسوج: انجمن علمی زبان و ادبیات فارسی ایران
- ۲۲- فجر، فاطمه و فاتحی نژاد، عنایت الله. (۱۴۰۱). «بررسی تطبیقی جلوه های میهن دوستی در سروده های خیرالدین زرکلی و احمد شوقی»، مطالعات ادبیات تطبیقی. دوره ۱۶، شماره ۶۱، صص ۱۰۵-۹۰.
- ۲۳- کرد، صفی الله و کرد، عبدالملک. (۱۳۹۹). «بررسی تطبیقی وطن دوستی در اشعار اقبال لاهوری و خلیل مطران»، مطالعات ادبیات تطبیقی. دوره ۱۴، شماره ۵۶، صص ۵۸۵-۵۷۳.
- ۲۴- کوشان، ایوب و همکاران. (۱۳۹۸). «تحلیل مفهوم آزادی و وطن پرستی در اشعار عارف قزوینی و ابوالقاسم لاهوتی»، مطالعات زبان و ادبیات غنایی. دوره ۹، شماره ۳۲، صص ۷۳-۶۵.
- ۲۵- مظاهری، محمدعلی و همکاران. (۱۳۸۷). «مقایسه غرور ملی در ایرانیان مقیم کانادا، متقاضی مهاجرت به کانادا و ساکن تهران». مجله روانشناسی. سال دوازدهم، شماره ۲، صص ۱۶۹-۱۵۴.
- ۲۶- موسی آبادی، رضا و همکاران. (۱۳۹۶). «بازتاب جلوه های وطن دوستی در شعر سید اشرف الدین حسینی در عصر مشروطه»، مطالعات زبان و ادبیات غنایی. دوره ۷، شماره ۲۵، صص ۹۸-۸۷.
- ۲۷- مهاجرنوعی، زهرا و فلاحی، کتایون. (۱۴۰۰). «نوستالوژی میهن دوستی در اشعار میرزاده عشقی با میقاتی طرابلسی و ساعاتی مصری»، مجله مطالعات زبان فارسی. دوره ۴، شماره ۷، صص ۱۱۵-۱۰۱.
- ۲۸- نادعلی زاده، مسلم و رحیمی، حوا. (۱۳۹۹). «بررسی مفاهیم وطن دوستی و مقاومت در دیوان خلیل الله خلیلی»، ادبیات دفاع مقدس. دوره ۴، شماره ۶، صص ۶۸-۵۳.

- ۲۹- نظری چروده، احمدرضا و خشنودی، بهرام. (۱۳۹۶). «اندیشه‌های وطن‌دوستی، صلح و جنگ در اشعار دو شاعر مقاومت؛ نزارقبا‌نی و قیصر امین پور». همایش ملی پژوهش‌های شعر معاصر فارسی. انجمن علمی زبان و ادبیات فارسی ایران
- ۳۰- واقف‌زاده، شمس‌ی و نجفی، هانیه سادات. (۱۳۹۵). «موازنه مضامین وطن‌دوستی و بیداری در اشعار فرخی یزدی و اخوان ثالث»، زبان و ادب فارسی (دانشگاه آزاد اسلامی واحد سندج). دوره ۸، شماره ۲۸ و ۲۹، صص ۳۶۴-۳۴۵.
- ۳۱- هاشمیان‌فر، سیدعلی و همکاران. (۱۳۹۱). «واکاوی مفهومی دل‌بستگی ملی»، مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران. دوره ۱، شماره ۳، صص ۲۰۵-۱۷۹.
- ۳۲- همت‌خواه، رضا و همکاران. (۱۳۹۷). «جلوه‌های میهن‌دوستی در شعر شاعران معاصر با تاکید بر آثار قیصر امین پور، سلمان هراتی و طاهره صفارزاده»، سومین همایش ملی زبان، ادبیات و بازشناسی مشاهیر و مفاخر. تربت حیدریه: دانشگاه پیام نور مرکز تربت حیدریه.

۱) ب. منابع لاتین

- Brubaker, Rogers (2004), In the name of nation: Reflections on nationalism and patriotism, *Citizenship studies*, Vol 8, No 2, pp: 115-127.
- Koenig, Nadja, (2006). Construction of national identity and national attachment of Germans in the intercultural context.
- Kosterman, R. and Feshbach, S. (1989), "Toward a Measure of Patriotic and Nationalistic Attitudes", *Political Psychology*, Vol. 10 No. 2, pp. 257-74.
- Mihalyi, L.J. (1984), "Ethnocentrism vs Nationalism: Origin and Fundamental Aspects of a Major Problem for the Future", *Humboldt Journal of Social Relations*, Vol. 12 No. 1, pp. 95-113.
- Moaddel, Mansoor et al (2008) , Foreign occupation and national attachment : the case of Iraq , Vol 72 , No 4 , pp : 677-705
- Ottaway, Marina. (2002). Nation Building. *Foreign Policy*, (Sep/ Oct 2002)
- Zimmer, L. (2006). Qualitative Meta-synthesis: a Question of Dialoguing with Texts. *Journal of Advanced Nursing*. 53(3). 311-318.